

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma / kasvatus- ja perhetyö

Kirsi Koivuniemi

PERHEEN ARVIOINNISTA YHTEISTYÖHÖN

Avainkysymykset yhteisten tavoitteiden asettamiseen lastensuojelun perhetyössä

Opinnäytetyö 2013

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma

KOIVUNIEMI, KIRSI

PERHEEN ARVIOINNISTA YHTEISTYÖHÖN

Yhteisten tavoitteiden asettamisen avainkysymykset lastensuojelun perhetyön vanhemmille

Opinnäytetyö

28 sivua + 3 liitesivua

Työn ohjaaja

Tuija Suikkanen-Malin

Toimeksiantaja

Merikratos Lastensuojelu OY

Maaliskuu 2013

Avainsanat

lastensuojelu, perhetyö, innostaminen, voimaantuminen osallisuus

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena on kehittää uusi työväline Merikratoksen lastensuojelun tarjoamaa perhetyötä varten. Työväline on haastattelukysymyksiä perheen vanhemmille. Kysymysten avulla halutaan selvittää, mitkä ovat ne asiat, joihin perhe itse haluaisi muutosta. Kysymykset on laadittu helpottamaan palvelusuunnitelman tavoitteiden laatimista.

Teoriapohjana työvälinettä laadittaessa on käytetty innostamista, voimaantumista ja osallisuutta. Näiden teorioiden pohjalta päädyttiin siihen, että kysymykset pohjautuvat lasten kansallisiin indikaattoreihin. Indikaattoreihin nojautuen ja teoriaa hyväksikäyttäen tehtiin kysymykset. Kysymykset on laadittu niin, että perheen ulkopuolisen arvioinnin sijaan, perheen vanhemmat itse arvioivat ja asettavat tavoitteet perheen kanssa tehtävälle työlle. Kysymysten kuusi eri teemaa on myös otettu lasten kansallisista indikaattoreista, ja ne kattavat hyvin kaikki elämän osa-alueet.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Care

KOIVUNIEMI, KIRSI

FROM FAMILY EVALUATION TO CO-OPERATION

The Key Questions of the Goals to Parents of the Child
Welfare Families.

Bachelor's Thesis

28 pages + 3 pages of appendices

Supervisor

Tuija Suikkanen-Malin, Senior Lecturer

Commissioned by

Merikratos Child Welfare (protection)

March 2013

Keywords

child welfare, family work, encouragement, empowerment
participation

The objective of this study was to create a new working tool to the Merikratos Corporation. Merikratos Corporation offers private based services within the child welfare area; services are based especially within the family work. The working tool is based on new interviewing questions to the parents. With the help of the questions the family workers aim to find out what are the basic issues in to where the family itself wants to have a change. The interview questions are created also in order to help the aims of the service plan stated in the law.

As a theoretical background were used encouragement, empowerment and participation. Through these theories I concluded that the questions are based on the children's national indicators. Leaning to these national indicators and using theories the interview questions where created. The questions are drafted up in a way that instead of outside evaluators, the parents themselves evaluate and set the basic goals to the work that will be done together with the family. The six different themes of the questions are taken also from the children's national indicators, those themes cover well all the aspects of life.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	TAUSTA JA TIETOPERUSTA	7
	2.1 Perhetyö	7
	2.2 Palvelusuunnitelma	8
	2.3 Nykyinen käytäntö	9
	2.4 Teorian valinta	10
	2.4.1 Hyvinvointiteoria	11
	2.4.2 Innostaminen	11
	2.4.3 Osallisuus	12
	2.4.3.1 Osallisuuden määritelmä	12
	2.4.3.2 Edistäviä tekijöitä	12
	2.4.3.3 Osallisuuden asteet	13
	2.4.4 Voimaantuminen	14
3	KEHITTÄMISTYÖ	14
	3.1 Kehittämistyön tavoitteet	14
	3.2 Toteuttamisympäristö	15
	3.3 Kehittämistyön vaiheet	16
4	PERHETYÖN TYÖVÄLINE TAVOITTEIDEN ASETTAMISEKSI	16
	4.1 Mittaristo	16
	4.2 Perheen taloudellinen tilanne	18
	4.3 Terveys ja hyvinvointi	19
	4.4 Koulu ja oppiminen	20
	4.5 Turvallinen kasvuympäristö	21
	4.6 Osallistuminen ja sosiaalinen toiminta	22
	4.7 Yhteiskunnan tarjoama tuki ja suojele.	23
	4.8 Työvälineen koekäyttö	23
5	POHDINTA	24

Liite 1. Kysymykset palvelusuunnitelman ja toimintajakson tavoitteiden laatimiseksi

1 JOHDANTO

”Hankalin ongelma perheissä on saada ihmiset uskomaan, että omaan elämäänsä voi itse vaikuttaa ja että huonoa todellisuutta voi muuttaa paremmaksi”(Hämäläinen 2012, 6 -7).

Olen toiminut noin viisi vuotta lastensuojelun perhetyöntekijänä. Työssäni olen kokenut hankalaksi perheen tavoitteiden löytymisen. Lastensuojelun sosiaalityöntekijä asettaa tavoitteet asiakassuunnitelmassa. Usein nämä tavoitteet ovat hyvin suuria ja yleisiä kuten vanhemmuuden tukeminen, perheen arjen sujuminen. Lastensuojelulaki velvoittaa tekemään yksilöidyn palvelusuunnitelman perheen kanssa. Tämän suunnitelman tekemiseen tarvitaan välineitä, jotta yhteiset tavoitteet löytyisivät.

Tässä opinnäytetyössä laadin uuden toimintakäytännön Merikratos Lastensuojelun perhetyöntekijöiden nykyisin käytössä olevan monitahoarvion tilalle. Uudella työtavalla yritän saada asiakkaan osallisuuden näkyvämmäksi. Tavoitteena on, että asiakas pystyy paremmin toimimaan oman elämänsä parantamiseksi. Lastensuojelun perhetyön perheet ovat hyvin erilaisia ja heidän ongelmansa ovat hyvin erilaisia. Yhteisenä nimittäjänä voisi kuitenkin käyttää sitä, että usein heiltä puuttuu kyky nähdä ja uskoa parempaan tulevaisuuteen. Arvioivasta lomakkeesta olisi tarkoitus saada asiakaslähtöinen perhetyön työväline, jonka avulla olisi helpompaa löytää yhteiset tavoitteet lähityösuunnitelmaa varten. (Merikratoksen laatukäsikirja 2012.)

Kun perhetyö aloitetaan perheessä, tehdään sosiaalityöntekijän, perheen ja perhetyöntekijän kanssa asiakassuunnitelma. Asiakassuunnitelma pohjautuu yleensä lastensuojelutarpeen selvitykseen ja lastensuojeluilmoituksiin. Asiakkuuteen voi johtaa jokin yksittäinen ongelma, joka ei kerro todellisuutta koko perheen tilanteesta. Tarkoituksenani on löytää sellaiset kysymykset, joiden avulla voisi löytää myös ne asiat, jotka estävät perhettä elämästä täysipainoista hyvää elämää. On hyvin vaikeaa keskittyä esimerkiksi lapsen koulunkäyntiin, jos perheessä on vaikea päihdeongelma tai perheen taloudellinen tilanne on hyvin huono.

Lastensuojelun asiakkuuteen tullaan usein hyvin hankalassa elämäntilanteessa. Asiakkuutta on edeltänyt lapsesta tehty lastensuojeluilmoitus, joka on ollut niin vakava, että on päädytty tekemään lastensuojelutarpeen selvitys (Lastensuojelulaki 417/2007,26. §). Tämän kaltainen puuttuminen on shokki perheelle. Heidän yksityisyyteensä on ka-

jottu. Lastensuojeluilmoituksella tullut huoli on usein yksi yksittäinen tapahtuma, joka johtaa asiakkuuteen. Sekä työntekijän että perheen itsensä on vaikea nähdä, mikä on johtanut tilanteen kärjistymiseen.

Kun avohuollontukitoimiin päädytään, kokemukseni mukaan useinkaan perhe ei ota niitä riemuissaan vastaan. Asiakkaat kertovat, että eivät ymmärrä, miksi juuri heidän perheen elämään kajotaan. Lastensuojelulla on huono maine, usein se yhdistetään pelkkään huostaanottoon. Usein avohuollontukitoimet ovat vaihtoehto sijoitukselle, eivätkä siis vapaaehtoisia. Jos tässä kohtaa työskentelykin on kovin ylhäältä johdettua, ei voida puhua yhteistyöstä. Perheelle tulee tunne, että joku muu tietää paremmin ja sanelee ehdot. (LsL 34.§.)

Tämän opinnäytteen tuloksena syntyy työväline, jonka avulla perhe voi sitoutua työhön. Lomakkeen tarkoituksena on antaa toivoa ja tukea perhettä sen omien voimavarojen löytymiseksi ja tehdä perhetyöstä perheen kanssa tehtävää yhteistyötä. Tämän perhetyön työkalun tarkoituksena on myös nostaa esille taustalla vaikuttavat asiat, joita ei työntekijä ole ymmärtänyt kysyä eikä perhe ole halunnut tai ymmärtänyt kertoa. (ks. liite 1.)

2 TAUSTA JA TIETOPERUSTA

2.1 Perhetyö

Perhetyötä on vaikea määrittää yksiselitteisesti. Tässä työssä perhetyöllä tarkoitan lastensuojelun perhetyötä. Tämä perhetyö tähtää sijoituksen estämiseen tai sitä käytetään siinä vaiheessa kun lapsi palaa sijoituksesta kotiin. Perhetyön lähtökohtana on perheiden elämästä lähtevät tarpeet, jotka voivat liittyä moniin eri asioihin, kuten esimerkiksi kasvatukseen tai vanhempien tukemiseen. (Rönkkö 2010, 27–29.) Lastensuojelun perhetyössä keskitytään perheen kanssa työskentelyyn. Työlle on asetettu tavoite ja siitä on tehty suunnitelma. Tällaisen työn rakenne on melko pysyvä ja sillä on oma perustehtävänsä. (Rönkkö 2010, 31.)

Määritelmän mukaan perhe voi olla joko perhetyön kohteena tai yhteistyökumppanina. Tavoitteenani on saada perheestä yhteistyökumppani. Jotta perheestä tulisi yhteistyökumppani, pitää perheen ja työntekijöiden löytää yhteiset tavoitteet, joihin sitoutua. Näiden tavoitteiden tulisi lähteä perheen tarpeista. Erilaisin perhetyönmenetelmin ku-

ten kysymyksiin pyritään löytämään perheen tarpeet, joihin on mahdollista paneutua perhetyön keinoin. (Rönkkö & Rytönen 2010, 35.)

Kehittämistyön kohteena olevan Merikratoksen perhetyö perustuu tiettyyn prosessiin, jossa on aloitus, työskentely ja lopetusvaiheet. Sosiaalityöntekijä päättää perhetyön aloittamisesta. Työskentely alkaa aloituspalaverissa, jossa tehdään asiakassuunnitelma. Tämä suunnitelma tarkastetaan noin kolmen kuukauden välein työstä riippuen. Asiakassuunnitelman lisäksi pitää tehdä palvelusuunnitelma, jossa määritellään tavoitteet ja aikataulut yksityiskohtaisemmin. Työn laatu perustuu paitsi ammattilaisiin ja tietyn prosessin noudattamiseen, myös vahvaan tukiverkoston, johon kuuluvat psykologipalvelut ja konsultointi. (Merikratoksen laatukäsikirja 2012.)

2.2 Palvelusuunnitelma

Palvelusuunnitelma tehdään yhdessä asiakkaan kanssa, perhetyössä yhdessä koko perheen kanssa. Palvelusuunnitelma nojautuu asiakassuunnitelmaan, mutta on tavoitteiltaan yksityiskohtaisempi ja konkreettisempi. Palvelusuunnitelmasta määrää sosiaalihuollon asiakaslaki. Laissa sanotaan, että on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta. Tämän toteuttaminen on hyvin haastavaa lastensuojelussa, missä asiakkaana on aina lapsi. Kun tehdään perhetyön asiakas suunnitelmaa yhdessä perheen kanssa, kenen näkemystä kunnioitetaan. (Sosiaalihuollon asiakaslaki 812/2000, 8. §.)

Kun palvelusuunnitelma perustuu asiakaslähtöisyyteen ja se tehdään yhteistyössä sekä yhteisymmärryksessä asiakkaan kanssa, taataan se, että asiakas saa elää toiveidensa mukaista elämää haluamassaan ympäristössä. Palvelusuunnitelmassa kuvataan tiivistetysti asiakkaan elämäntilanne ja tehdään yksityiskohtainen suunnitelma hänen tarvitsemistaan palveluista ja keinoista. Suunnitelmaa pitää myös tarkistaa mahdollisimman usein, jotta työskentely noudattaisi suunnitelmaa. Hyvässä palvelusuunnitelmassa näkyvät myös mahdolliset erimielisyydet tavoitteissa. Asiat on kirjattu niin, että kaikki osapuolet ymmärtävät, mistä on kyse, ja pystyvät sitoutumaan asetettuihin tavoitteisiin. (Päivärinta & Haverinen 2002, 13–17.)

2.3 Nykyinen käytäntö

Nykyisessä lomakkeessa, monitahoarviossa, arvioidaan asiakasta ja hänen perheensä elämäntilannetta työntekijäjohtoisesti. Lomake perustuu huolenvyöhykkeisiin. Läpikäytäviä kohtia on neljä sivua. Asiat on ilmaistu yhdellä sanalla kuten asuminen, päivärytmi, perushoito jne. Näitä asioita arvioidaan sanoin: ei huolta / aihetta huoleen/ en tiedä. Lisäksi on täydennyskohta, jossa kysymys: Keitä huoli koskee? (Merikratoksen laatukäsikirja 2012.)

Suurin ongelma nykyisessä lomakkeessa on kuitenkin ollut sen arvioivuus. Lomake arvioi asiakasta, antaa tietoa että jokin asia on ongelma, mutta ei anna mitään välineitä ongelmien ratkaisuksi. Perheen tilannetta on arvioitu jo tehtäessä lastensuojelutarpeen kartoitusta, mutta tuskin kukaan on kysynyt perheen tai lapsen omia tavoitteita ja tarpeita.

Tällainen arviointi ei ole osallistavaa arviointia. Osallistavassa arvioinnissa käytetään osallistavia menetelmiä ja perhe osallistuu arviointiin. Osallistavan arvioinnin avulla tuetaan demokratiaa, tasa-arvoa, oikeudenmukaisuutta ja vapautta elämän edistämisen periaatteita. Kun nämä periaatteet toteutuvat, asiakas aktivoituu itse tekemään myös oma-aloitteisesti uudistuksia ja kehittämistä omassa elämässään. (Kivipelto 2008, 24.)

Perhetyöntekijänä olen kaivannut työvälinettä, jolla saada aikaan innostusta muutokseen. Lapsi tai vanhempi voisi nähdä omat mahdollisuutensa omassa elämässään. Kaikilla meillä on hyvä tarkoitus, tuskin vanhemmat toivovat pahaa itselleen ja lapsilleen. Keinot ja yhteinen päämäärä vain usein puuttuvat.

Asiakkaan osallisuus, asiakas kohteesta toimijaksi on tämän työni perusta. Muutoksen perusta on oman ajattelutavan muutos. Tätä voidaan ajatella voimaantumisen prosessina, joka on henkilökohtainen ja sosiaalinen prosessi, jota ei tuota tai aiheuta toinen ihminen. Voimaantuminen on tapahtumasarja, jonka kannalta toimintaympäristön olosuhteet (kuten valinnanvapaus ja turvallinen ilmapiiri) voivat olla merkityksellisiä. Voimaantumista tapahtuu jossain tietyssä ympäristössä todennäköisemmin kuin jossain toisessa. Syy-seuraussuhteita on vaikea osoittaa, sillä jokainen voimaantuu itse. Ihminen ei voi voimaantua toisen ihmisen pakottamana. Voimaantunut ihminen on löytänyt omat voimavaransa. Hän määrää itse itsensä ja on vapaa ulkoisesta pakosta. (Siitonen 1999, 93.)

2.4 Teorian valinta

Lähtökohtaisena teoriana pidän näille indikaattoreille Allardtin hyvinvointiteoriaa. Siinä olevat teemat ovat elintaso, elämänlaatu, hyvinvointi ja onnellisuus. Näitä osa-alueita Allardt käsittelee niin, että ne ovat nelikentässä, osin riippuvaisia toisistaan. Perustarpeiden tyydyttyminen on edellytys hyvinvointiin, mutta se ei takaa sitä, koska onnellisuus on subjektiivista. (Allardt 1976, 33.) Tähän teoriaan nojautuen ajattelen, että kun saavutetaan joka osa-alueella minimi, on mahdollista että pahoinvointi korvautuu hyvinvoinnilla.

Työssä aion käyttää muina teoriapohjina ihmisen osallisuutta, voimaantumista (empowerment) sekä innostamista. Lähestymistapa on sosiaalipedagoginen. Näistä teorioita pyrin kuvaamaan käyttäen hyväksi omaa pitkää käytännön kokemusta lastensuojelusta ja perhetyöstä.

Näiden teorioiden pohjalta muokkaan nykyisen lomakkeen sellaiseksi, että se toimii osallistavana, innostavana ja voimaannuttavana, jotta perhe tai yksilö löytää omat voimavaransa ja pääsee hankalan vaiheen yli. Samalla varmistetaan se, ettei asiakasta jätetä pelkäksi työnkohteeksi, vaan hän tuntee olevansa oman elämänsä sankari.

Opinnäytetyön toteutan siten, että ensi kerään teoriapohjan niille ajatuksille, jotka olen käytännön työssä hyväksi havainnut. Samalla muokkaan työvälinettä sellaiseksi, että se vastaa niihin kysymyksiin ja odotuksiin, joita olen asettanut sille. Työn pohjana pidän vanhaa monitahoarviota ja siitä saamiani käyttökokemuksia.

Saatuani valmiiksi ensimmäisen version välineestä, annan sen koekäyttöön valitsemilleni henkilöille. Näitä henkilöitä olen valinnut kolme: perheen isän, jolla ei ole mitään kokemusta lastensuojelusta; pitkäaikaisen perhetyön äidin, jonka kanssa olen käynyt aikaisemmin läpi monitahoarvion; perhetyöntekijän, jolta haluan ammatillisen näkemyksen työvälineestä. Heidän antaman palautteen ja kokemuksen mukaan muokkaan lomaketta vielä sellaiseksi, että sillä on mahdollisuus käytännössä toimia.

Kun työvälinettä on käytetty noin puoli vuotta, keskustelen asiasta Kouvolan perhetyöntekijöiden kanssa. Heidän kokemuksiinsa nojaten teen mahdolliset muutokset.

2.4.1 Hyvinvointiteoria

Allardtin hyvinvointiteoria pohjautuu tarpeentyydytykseen. Näitä on kolme eri pääluokkaa: elintaso, yhteisyyssuhteet ja itsensä toteuttamisen muodot. Tämä lähtökohta on yksilökeskeinen ja pohjaa yksilön tarpeentyydytykseen.

Työvälineen kysymykset lähtevät samoin kuin Allardtin teoria fysiologisista tarpeista, ensin kysytään perheen taloudelliset edellytykset toimia. Näillä kysymyksillä luodaan kuvaa elintasosta. Elintason eri osa-alueet ovat perusta hyvinvoinnille. Pelkkien fyysisten tarpeiden tyydytys ei riitä hyvinvointiin. Voidakseen hyvin ihminen tarvitsee ihmissuhteita, rakkautta ja välittämistä. Ihmisen hyvinvoinnille on välttämätöntä myös se, että hän pystyy toteuttamaan itseään. Näihin osa-alueisiin pohjautuu tämä työmenetelmä, sen kysymyksillä pyritään saamaan vastauksia hyvinvoinnin kannalta olennaisiin asioihin. (Allardt 1976, 38–49.)

2.4.2 Innostaminen

Sosiokulttuurisella innostamisella on kaksi tavoitetta. Ensimmäisenä tavoitteena on ”herättää henkiin elämä, siellä missä sitä ei ole”. Tämä tarkoittaa sitä, että luodaan liikettä, huolestuneisuutta, levottomuutta ja tuetaan aloitteellisuutta, itsenäistä toimintaa ja vastuunottoa. Toisena tavoitteena on tukea ja saada liikkeelle niitä kykyjä, joita asiakkaalla on jo olemassa. Usein kyvyt ovat heikot ja asiakaan itsensä tiedostamattomissa. (Kurki 2000, 23.)

Sosiokulttuurinen innostaminen on perhetyön keskeinen elementti. Usein perheestä on kadonnut tuo edellä mainittu ”henki” kokonaan. He itse kuvaavat sitä, että ovat tehneet kaikkensa eikä mitään ole tehtävissä. Perhe pitää saada ensin huolestuneeksi tilanteesta ja samalla levottomaksi siitä, että jotain on jäänyt tekemättä. Innostamisessa tehtävät perustuvat ihmisten omaan osallistumiseen. Tehtävät eivät kuulu ainoastaan innostajalle, vaan vastuu toiminnasta on kaikkien osallistujien yhteinen. Innostajan rooli korostuu erityisesti alkuvaiheessa. Pyritään selvittämään tunteita ja uskomuksia, vapauttamaan puhetta ja asettamaan tavoitteita. Kivien kääntäjistä tulee katedraalin rakentajia. (Kurki 2000, 77–79.)

Kurjen mukaan innostaminen koostuu sellaisista käytännöistä, joilla saadaan aikaan aloitteellisuutta, osallistumista ja toiminnan sekä sen merkityksen ja pohdinnan vuo-

rovaikutusta. Innostaminen on resurssien etsintää. Näillä resursseilla mahdollistetaan yksilön tai ryhmän kehittyminen omassa sosiaalisessa tai kulttuurisessa yhteisössä. Innostamisessa on aina suunnitelma ja päämäärä. Innostaminen vaatii myös refleksiivisyyttä. (Kurki 2000, 26–27, 31.)

2.4.3 Osallisuus

2.4.3.1 Osallisuuden määritelmä

Asiakkaan osallisuus on sekä keino että päämäärä. Osallisuutta korostavan ajattelun taustalla on demokraattinen näkökulma, joka painottaa asiakkaan äänen kuulumista ja hänen osallistumistaan päätöksen tekoon. Asiakkaan osallisuutta tulee lisätä, koska tällöin palveluiden laatu paranee, tavoitteet tulevat yhteisiksi ja palvelun käyttäjän ja järjestäjän valta jakaantuu tasaisemmin. (Laitila 2010, 8.)

Osallisuus on hankalasti määriteltävä käsite. On erotettava osallisuus ja osallistuminen, ne voidaan erottaa toisistaan, kun määritellään, kuinka paljon asiakas osallistuu päätöksen tekoon. Osallisuus on laajempaa kiinnittymistä yhteiskuntaan, kokemusta siinä jäsenenä olemisesta, mahdollisuutta osallistua, toimia ja vaikuttaa yhteisössä ja koko yhteiskunnassa. (Laitila 2010, 8 - 9.)

Osallisuuden kokemukseen liittyy riittävä tuki, yhteinen päätöksen teko ja asiakkaan mielipiteen arvostaminen. Lastensuojelulaki velvoittaa tekemään asiakassuunnitelman lisäksi palvelusuunnitelman. Tämä palvelun suunnittelu tulisi tapahtua asiakkaan tarpeiden pohjalta, hänen mielipiteitänsä arvostaen ja asiakkaalle on annettu riittävästi tietoa päätöksen teon tueksi. Osallisuus ja asiakaslähtöisyys ovat rinnakkaiskäsitteitä, jolloin asiakaslähtöisyys kuvaa palvelun tavoiteulottuvuutta ja osallisuus asiakkaan kokemusulottuvuutta. Aito asiakaslähtöisyys toteutuu, kun asiakas tuntee osallisuutta. (Laitila 2010, 9.)

2.4.3.2 Edistäviä tekijöitä

Asiakkaan osallisuutta edistetään antamalla riittävästi aikaa, asiakkaalla tulee olla mahdollisuus kysymyksiin sekä tunne siitä, että hän on turvassa (Laitila 2010, 21). Lastensuojelutyössä korostetaan paljon lapsilähtöisyyttä. Tämä tarkoittaa sitä, että työskentely perustuu lapsilähtöisyyteen. Lastensuojelun työntekijän tulee tarjota lap-

selle mahdollisuutta osallistua ja samalla kannustaa lasta kertomaan omia mielipiteitään ja käsityksiään. Osallisuus korostaa oman elämän identiteettityötä. Identiteettityössä ovat sekä asiakas että työntekijä tasavertaisia yhteistyökumppaneita. Lapsi on oman elämänsä keskushenkilö. Työntekijän rooli vaihtelee osallistujasta sivustakatsojaan, jonka tehtävänä on punoa lapselle yhteneväinen tarina. Työ on tarinan jatkamista ja koossa pitämistä niin, että koko ihminen tulisi autetuksi tavalla, joka mahdollistaisi hänen tarinansa jatkumisen mahdollisimman hyvänä. (Tanskanen & Timonen-Kallio 2010, 6 - 7.)

2.4.3.3 Osallisuuden asteet

Osallisuuden asteet ovat seuraavat:

- Mahdollisuus osallistua tai kieltäytyä
- Mahdollisuus saada tietoa
- Prosessiin vaikuttaminen
- Mahdollisuus omien ajatusten ilmaisemiseen
- Tuki omien mielipiteiden ilmaisuun
- Mahdollisuus itsenäisiin päätöksiin

Osallisuus rakentuu erilaisista osista, joiden suhteet vaihtelevat ja lapsen kokemus osallisuudesta muuttuu niiden mukana. Alemmilla asteilla osallisuutta on vähän ja ihminen kokee, että hänellä on vähän mahdollisuutta vaikuttaa asioihin. Lapsen ikä ja kehitystaso on otettava huomioon osallisuuden astetta mietittäessä. Työssä tärkeää ei ole se, millainen nuori tai lapsi on, vaan sen ymmärtäminen, miten kohtaamisessa molemmat määrittelevät itsensä suhteessa toiseen ja miten he näkevät toisensa toisina. (Timonen-Kallio 2010, 8 - 10.)

Leena Kurjen mukaan (2002, 119, 159) pedagoginen suhde perustuu dialogiin, jossa jokaisen ihmisen persoonallista arvokkuutta ja itsemääräämisoikeutta kunnioitetaan. Tämän avulla ihminen etsii elämänsä kutsunsa ja tekee siihen liittyvät valintansa. Hän tarvitsee tukea erityisesti kokemusten vastaanottamisessa ja arvioinnissa niin, että hän pystyisi ottamaan enemmän vastuuta arkipäivästään ja yhteisöstään yhdessä toisten ihmisten kanssa. (Timonen-Kallio 2010, 11.)

2.4.4 Voimaantuminen

Voimaantuminen on ihmisestä itsestään lähtevä prosessi, toiselle ei voi antaa voimaa. Voimaantumiseen vaikuttavat kuitenkin ympäristön olosuhteet joko lisäten tai vähentäen voimaantumista. Voimaantumisesta käytetään myös käsitettä sisäinen hallinta. Voimaantumisessa päämääränä on persoonallisuuden kasvu ja lisääntynyt itseluottamus. (Laitila 2010, 33.) Voimaantumisen sosiaalisessa prosessissa tunnistetaan ja edistetään ihmisen kykyä tunnistaa tarpeitaan, ratkaista ongelmia ja saada elämänsä hallintaan (Siitonen 1999, 93).

Voimaantuminen on myös yhteistyöprosessi, jossa kaikki yhteistyösapuolet ovat arvokkaita. Toimintavapaus ja itsenäisyys ovat keskeisiä käsitteitä voimaantumisessa. Oman vaikuttamisen tunteen lisäksi yksilöllisyyden tunnistaminen on keskeistä voimaantumisessa. (Tikkanen 2001, 3 - 4.)

Voimaantuakseen perheen on saavutettava tai säilytettävä itsemääräämisoikeus. Perheellä täytyy myös olla keinoja saada tilanteensa muuttumaan yhdellä tai useammalla tavalla. Voimaantumisprosessi saa aikaan perheen kasvun ja selviytymisen hankalasta tilanteesta. Voimaantumisprosessi ei ole staattinen voimavarojen ja kykyjen kokoelma, vaan kehityksellinen prosessi, joka on erilainen, ainutlaatuinen jokaisessa perheessä. (Tikkanen 2001, 23–24.)

3 KEHITTÄMISTYÖ

3.1 Kehittämistyön tavoitteet

Kehitän Merikratos lastensuojelun monitahoarviointilomaketta. Nykyinen lomake on luotu noin neljä vuotta sitten ja perustuu huolenvyöhykkeisiin. Lomaketta on ajateltu käytettäväksi niin, että sen täyttää perhe, joko jokainen erikseen tai perhe yhdessä, sosiaalityöntekijä ja perhetyöntekijä. Näistä arvioista kootaan yhteinen arvio, josta näkyvät mahdolliset ongelmakohdat perheessä. Vaikka Merikratoksen lähityönprosessiin kuuluu monitahoarvio, sen käyttö on käytännössä satunnaista. Keskustelin Merikratoksen aluevastaavien kanssa asiasta ja vain yhdellä toimistolla käyttö oli systemaattista, muilla toimistoilla sitä ei käytetty ollenkaan tai käyttö oli satunnaista. (Merikratoksen laatukäsikirja 2012.)

Itse olen käyttänyt lomaketta satunnaisesti ja huomannut, että lomakkeen ongelmana on ollut sen kömpelyys ja se että kysymykset voi ymmärtää monella tavalla. Myös asiakas jää kohteeksi, hän ei ole osallisena oman elämänsä kipukohtissa. Lomake ei ole myöskään toiminut alkuperäisen ideansa ajatuksella. Sosiaalityöntekijät hyvin harvoin ovat täyttäneet lomaketta. Sinänsä se olisi turhaakin, koska perhetyön ollessa perheessä, sosiaalityöntekijä hyvin harvoin tapaa perhettä muutoin kuin asiakassuunnitelmissa.

Tässä kehitän työvälinettä, joka auttaa asiakasta näkemään ongelmat asioina, joihin pystyy itse vaikuttamaan, eikä vain todeta niiden olemassaolo. Uudessa työvälineessä kysymykset ovat sellaisia, että niiden avulla voidaan tehdä tavoitteita perhetyölle. Työväline toimii asiakaslähtöisesti ja asiakkaan osallisuus lisääntyy. Aikaisemman ulkopuolisen arvioinnin sijaan tässä toimintatavassa lähdetään perheen tarpeista ja perheen omasta näkemyksestä. Tässä työssä olen rajannut työvälineen kysymykset suunnatuksi perheen vanhemmille. Tilanteesta riippuen se voidaan tehdä vanhemmille yhdessä tai erikseen. (liite 1.)

3.2 Toteuttamisympäristö

Käytännön työssä olen huomannut tavoitteiden asettamisen vaikeuden. Laki määrittää, että on tehtävä lähityösuunnitelma. Tähän kohtaan olen kaivannut työvälinettä. Asiasta olen keskustellut perhetyöntekijöiden kanssa ja heidän kokemuksensa on samanlainen. Lähityösuunnitelma on hankala tehdä ilman taustaa valaisevia kysymyksiä. (ks. Sosiaalihuollon asiakaslaki 812/2000, 8.§.)

Työvälinettä käyttävät perhetyöntekijät lastensuojelun perhetyön perheissä. Ajatuksena on, että vanhemmat yhdessä tai erikseen käyvät kysymykset läpi yhdessä perhetyöntekijän kanssa. Kysymykset toimisivat näin tavoitteiden asettelussa apuvälineenä. Samalla voisi työstää perheen voimavaroja ja sitä, mitä vanhemmat voisivat tehdä, jotta asiat olisivat paremmin. Usein kun perhe on lastensuojelun piirissä, siltä on hävinnyt näköala tulevaisuuteen. Elämä ympärillä on yhtä kaaosta, eikä mistään saada otetta. Asiakkaat odottavat, että jokin ulkopuolinen taho tulee ja tekee heidän elämänsä paremmaksi.

Perhetyö ei kuitenkaan ole mikään taikakeino, jolla saadaan elämä sujumaan. Apua ei voi kaataa ihmisten niskaan, vaan voimavarojen pitää löytyä perheen sisältä. Näitä

voimavaroja ei ole useinkaan pysytty hyödyntämään, vaan on kuviteltu että työntekijän malli on se ainoa oikea. Työntekijän tulisi olla ohjaajan, tiennäyttäjän roolissa enemmän ja kunnioittaa perheen omaa osaamista. Kukaan meistä ei pidä siitä, että tulee joku ja kertoo, miten pielessä kaikki on ja kuinka asioiden tulisi olla. Yhteistyö ty-rehtyy näin hyvin nopeasti.

3.3 Kehittämistyön vaiheet

Kehittämistyöni eteni seuraavasti:

1. Suunnittelin työvälineen teorian ja oman käytännön kokemuksen pohjalta
2. Keskustelin työvälineestä Merikratoksen toimitusjohtajan Ilona lehtisen kanssa. Hän antoi tehtäväksi miettiä muutamia kohtia.
3. Koekäytin työvälinettä valitsemillani henkilöillä
4. Muokkasin kysymyksiä niin, että ne vastaavat teoriapohjaa
5. Esittelin valmiin työvälineen Merikratoksen toimitusjohtajalle. Hän hyväksyi sen osaksi lähityönprosessia.
6. Esittelin työvälineen Merikratoksen ohjaavassa ryhmässä aluevastaaville.
7. Työväline otettiin koekäyttöön Kouvolan tiimissä
8. Välineen toimivuutta arvioidaan noin puolen vuoden ajan. Jos se tuntuu toimivalta, väline otetaan osaksi lähityönprosessia koko Merikratos Lastensuojelu Oy:ssä

4 PERHETYÖN TYÖVÄLINE TAVOITTEIDEN ASETTAMISEKSI

4.1 Mittaristo

Lasten ja nuorten elämää voidaan tarkastella eri ulottuvuuksien kautta. Luottamuksen ja turvallisuuden kokemusten ja tasapainoisen arjen toteutumista voidaan tarkastella

taloudellisen, psyykkisen ja sosiaalisen ulottuvuuden kautta. Lapsen hyvinvointia edistävät vakaat perheolot ja ihmissuhteet, oman ikävaiheen kasvatus sekä riittävät haasteet ja vastuu, mutta myös hyvät kaverisuhteet ja lapsen yksilöllinen hyväksyminen. (Helminen 2006, 15–16.)

Terve perhe on joustava ja keskusteleva. Terve perhe pyrkii myös tasapuoliseen tehtäväjakoon. (Joroinen 2006, 38.) Nuoren hyvinvointia edistäviksi ominaisuuksiksi kuvataan miellyttävää kotia, rakastavaa ilmapiiriä, avointa viestintää, hyvää kaveripiiriä, perheen osallistumista ja merkityksellisyyden tunnetta perheessä. Nuoren pahoinvointia lisäsivät perheen riittäisyys, perheenjäsenen pahoinvointi tai kuolema ja liiallinen riippuvuuden tunne. (Joroinen 2006, 42.)

Nuorilla tunne perheen hajaannuksesta yhdistyi nuoren pahanolon kokemuksiin. Nuoret pelkäävät vanhempiaan enemmän perheen olemassaolon puolesta. Tähän vaikuttaa murrosiän kriittisyyden lisäksi todellinen huoli siitä, että vanhempien riidat tai turvallisten rutiinien puuttuminen, kuten yhteinen ruokailu, horjuttavat nuoren perusluottamusta perheen pysyvyydestä. Perheen yhteinen tekeminen, yhteiset harrastukset vahvistivat nuoren tyytyväisyyttä. Myös yhteinen aika, jolloin ei tehdä mitään erityistä, vahvistaa nuoren hyvää oloa. Niinkin yksinkertainen asia kuin perheen yhteiset ruokailuhetket lisäsivät merkittävästi nuoren hyvinvointia ja luottamusta perheen pysyvyyteen. (Joroinen 2006, 41–44.)

”Hyvinvoinnista ei ole olemassa yhtä yleisesti hyväksyttyä määritelmää. Erik Allardt jäsentää hyvinvoinnin elintason ja elämänlaatuun liittyviin tekijöihin. Elintaso sisältää tulot, asumistason, työllisyyden, koulutuksen ja terveyden. Elämänlaatuun taas kuuluvat yhteisyyden kokeminen (paikallisyhteisyys, perheyhteisyys ja ystävyysuhteet), vuorovaikutus yksilön ja yhteiskunnan välillä sekä ihmisen ja luonnon väliset suhteet. (Allardt 1976.) Tässä indikaattoriesityksessä painotus on elintason liittyvissä indikaattoreissa mutta myös elämänlaatua on haluttu tarkastella siinä määrin kuin se on ollut mahdollista.” (Makkonen 2010, 2.)

Lasten kansalliset hyvinvoinnin indikaattorit ovat seuraavat opetus- ja kulttuuriministeriön selvityksen perusteella:

1. materiaallinen elintaso
2. terveys ja hyvinvointi

3. koulu ja oppiminen
4. turvallinen kasvuympäristö
5. osallistuminen ja sosiaalinen toiminta
6. yhteiskunnan tarjoama tuki ja suojelu

(Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit 2011.)

Nämä hyvinvoinnin indikaattorit valitsin työvälineeni väliotsikoiksi. Näin saan kate-
tuksi koko lapsen elämän osa-alueet ja varmistun siitä että lapsen hyvinvointiin vai-
kuttavat tekijät tulevat käsitellyiksi. Väliotsakkeiden alle tulevat kysymykset perustu-
vat valitsemaani teoriapohjaan ja käytännön kokemukseeni. Myös koekäytössä ja kes-
kusteluissa työntekijöiden kanssa sain hyviä ideoita siitä, mitä ja kuinka kannattaa ky-
syä.

4.2 Perheen taloudellinen tilanne

Seurantatutkimuksen mukaan, jos lapsella on hyvät ja vakaat kasvuolosuhteet kahdek-
san ensimmäisen vuoden aikana, hän ei ole päätenyt heikkoon sosiaaliseen toiminta-
kykyyn 36 vuoden ikään mennessä. Lapsilla, jotka ovat kokeneet taloudellisia ongel-
mia varhaisvuosinaan, on aikuisena suurempi riski kokea rahallisia ongelmia ja tulla
työttömiksi, kuin lapsilla, joiden perheissä ei ole tällaisia ongelmia ollut. (Helminen
2006, 22–23.)

Perheillä on erilaisia ulkoisia resursseja kuten taloudellinen tilanne, asumistaso, van-
hempien ammattitaso, mutta myös sisäisiä resursseja kuten perheen historia, sosiaali-
nen verkosto ja vanhempien ja lasten väliset suhteet. Näillä resursseilla on välitön yh-
teys koko perheen hyvinvointiin ja lapsen kehitykseen. Perheen eri elämäntilanteet
heijastuvat vanhemmuuteen, kodin ilmapiiriin ja perheen voimavaroihin. Perheiden
kokemaa taloudellista eriarvoisuutta voidaan pyrkiä korjaamaan tulonsiirroin, mutta
henkistä ja sosiaalista pääomaa ei pystytä tulonsiirroin tarjoamaan. (Helminen 2006,
28–29.)

Perheen taloudellista tilannetta voidaan tarkastella ainakin kahdella eri indikaattorilla.
Toisaalta perheen käytettävissä olevat tulot määrittävät elintaso. Lapsen elämän tasoa
määrittävät tämän lisäksi asuinolosuhteet, onko käytettävissä oleva asunto riittävän
kokoinen tälle perheelle. Lapsiperheen jääminen työmarkkinoiden ulkopuolelle on

poikkeavaa ja lisää muitakin sosiaalisia riskejä. Nämä riskit näkyvät lapsen tulevaisuudessa, hänen koulun käynnissään ja suhteessaan työelämään. Perheen pienet tulot vaikuttavat suoraan lapsen nykyiseen hyvinvointiinkin, mutta toisaalta ne kuvaavat niitä taloudellisia resursseja, joita vanhemmilla on käytettävissä lapsen tulevaisuuteen, erityisesti lapsen koulutukseen.

Suomessa on melko matala lapsiperheiden köyhyyden taso. Lapsiperheiden suhteellinen köyhyys ja pienituloisuus ovat kuitenkin kohonneet viime vuosikymmeninä, samalla kun kansantalous on kasvanut. Lapsiperheen tulotason selvittäminen vaikuttaa-kin paljon tärkeämmältä, kuin mitä siihen on yleensä käytetty aikaa. (Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit 2011.)

Alla olevat kysymykset on nähty vaikuttaviksi ja perheen tilannetta avaaviksi edellä mainittuihin teorioihin ja omaan käytännönkokemukseen nojautuen. Kaikkiin osalu-alueisiin on kysymykset laadittu samaa käytäntöä käyttäen.

1. Millainen on perheesi taloudellinen tilanne, oletko huolissasi siitä?
2. Miten rahasi riittävät jokapäiväiseen elämiseen?
3. Jos sinulla olisi enemmän rahaa, mihin käyttäisit ne?
4. Jos taloudellinen tilanteesi huolestuttaa, miten voisit parantaa sitä?

4.3 Terveys ja hyvinvointi

Suomalaislasten fyysinen terveys on hyvä, jos sitä mitataan esim. imeväiskuolleisuuden tai syntymäpainon mukaan. Vaikka Suomessa tehdään paljon terveyttä koskevia selvityksiä ja kaikkien lasten terveyttä seurataan neuvoloissa ja kouluissa, saatavilla on hyvin vähän edustavia tietoja lapsiväestön yleisestä terveydentilasta.

Lasten ja nuorten pahoinvoinnin lisääntymisestä on raportoitu erityisesti 1990-luvun laman jälkeen. Lastenpsykiatrisen erikoissairaanhoidon käyntimäärissä on huomattavaa kasvua, mutta on epäselvää, johtuuko kasvu mielenterveysongelmien kasvusta vai siitä, että hoitoa on enemmän saatavilla ja hoitojärjestelmä tunnistaa paremmin mielenterveyden ongelmia. Lasten itsemurhat ovat vähäisiä, mutta lisääntyneet viime vuosina. Kouluterveydenhoidon kyselyissä on tullut ilmi keskivaikkea tai vaikeaa masennusta lisääntyneessä määrin. (Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit 2011.)

Päihteiden käytön yleisyyttä kuvataan humalahakuisella juomisella. Päihteidenkäyttö voidaan tulkita itsetuhoisuutena ja pahoinvointina, mutta kun kyse on lapsista, jotka eivät tunne välttämättä päihteiden terveysriskejä, voidaan ajatella että kyseessä on kontrollinpuute ja päihteiden helppo saatavuus. Myös tupakointi ja huumekekokeilut ovat sekä fyysistä että psyykkistä terveyttä huonontavia tekijöitä.

Psyykkistä hyvinvointia voidaan myös miettiä siltä kannalta, mitä lapsi itse kertoo omasta voinnistaan. Myös ystävien määrä ja yksinäisyyden kokemukset ovat hyviä mittareita. (Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit 2011.) Näitä asioita pohditaan vanhempien kanssa seuraavien kysymysten avulla:

1. Millainen on oma terveyden tilanteesi? Fyysinen /psyykinen?
2. Millainen on muiden perheenjäsenten terveydentila? Mistä asioista olet huolissasi ja kenen kohdalla?
3. Miten voisit parantaa terveyttäsi ja hyvinvointiasi?

4.4 Koulu ja oppiminen

Koulunkäynnin indikaattoriksi on valittu peruskoulun keskeyttäminen ja kouluvaikeuksia kuvaavat erityisen tuentarve. Nämä kuvaavat jotain häiriöitä tai erityisentuen tarvetta koulu-uralla. Koulun keskeyttäminen peruskouluvaiheessa on melko harvinaista, mutta erityisopetusta tarvitsee yhä useampi koululainen.

Suomalaiset koululaiset pitävät koulunkäynnistä muihin maihin verrattuna poikkeuksellisen vähän. Kouluilmapiirin huonous ennakoi usein koulukiusaamista. Koulun ilmapiirin ja laadun merkitys on lapselle ainakin yhtä tärkeää kuin oppimistulokset. (Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit 2011.) Koulunkäynnin sujuvuutta arvioidaan seuraavin kysymyksin:

1. Kuinka lapsen / nuoren koulunkäynti sujuu? Viihtyykö hän koulussa? Saako hän riittävästi tukea koulunkäyntiinsä? Jos ei, niin mihin asioihin toivoisit tukea ja minkälaista?

2. Millaista on kodin ja koulun välinen yhteistyö sinun lapsesi kohdalla? Miten voit vaikuttaa lapsesi koulunkäyntiin?
3. Onko lapsellasi ystäviä koulussa?

4.5 Turvallinen kasvuympäristö

Lastenoikeuksien yleissopimuksen artikloissa täsmennetään lapsen oikeuksia turvalliseen kasvuympäristöön. Sopimuksessa todetaan, että ensisijainen kasvatustoteutus on perheellä ja yhteiskunnan on tuettava vanhempia lapsen edun mukaisessa kasvatustehtävässä. Lasta tulee suojella kaikenlaiselta ruumiilliselta ja henkiseltä väkivallalta, välinpitämättömältä kohtelulta ja hyväksikäytöltä. Näitä tekoja tulee ennalta ehkäistä ja tunnistaa ja hoitaa tapauksia joissa lapseen on kohdistunut tällaista toimintaa. (Lapsen oikeuksien sopimus 1989.)

Lapsille tapahtuneet tapaturmat kuvaavat kasvuympäristön turvallisuutta. Myös koulukiusaamisen yleisyys kuvaa kasvuympäristön turvattomuutta. Perheen sisäinen alkoholin käyttö lisää turvattomuutta, kuormittaa lapsen arkipäivää, altistaa väkivallalle, lisää tapaturma riskiä ja heikentää koulumenestystä ja sosiaalisia suhteita.

Rikoksen uhriksi joutuminen kuvaa myös kasvuympäristön turvattomuutta. Myös fyysinen tai psyykinen lapsen kohdistuva kuritusväkivalta on tällaista. Kasvuympäristönturvallisuutta tutkitaan seuraavin kysymyksin:

1. Oletko kokenut väkivaltaa (fyysistä tai henkistä) kotona/koulussa/mualla? Oletko nähnyt tai ollut itse kohteena väkivallan kohteena?
2. Käytätkö alkoholia/päihteitä? Millaisia määriä? Käyttääkö joku lähipiiristäsi? Oletko ollut huolissasi jonkun päihteiden käytöstä? Miten päihteiden käyttö (oma tai jonkun muun) on vaikuttanut sinuun?
3. Tupakoiko lapsesi?
4. Oletko huomannut merkkejä huumeiden käytöstä? Tiedätkö käyttääkö lapsesi ystäväpiirissä kukaan huumeita?
5. Mikä on mielestäsi kohtuus alkoholin käytössä?
6. Oletko joutunut rikoksen uhriksi tai oletko itse syyllistynyt rikokseen? Mitä siitä seurasi?

7. Oletko huolissasi omasta/jonkun toisen pelaamisesta tai muusta pakonomaisesta käytöksestä?
8. Kodin säännöt. Millaisia sääntöjä teillä on? Kuka valvoo sääntöjen toteutumista ja mitä seuraa, jos niitä ei noudateta?
9. Millainen on lapsesi päivärytmi? Kuka pitää huolta että rytmi säilyy?
10. Millaisena pidät asuinympäristöäsi?
11. Millaiseksi kuvaisit parisuhdettaasi? Oletko tyytyväinen siihen?

4.6 Osallistuminen ja sosiaalinen toiminta

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen mukaan lapsella on oikeus osallistua, vaikuttaa ja tulla kuulluksi. Hänellä on myös mielipiteen ilmaisemisen vapaus ja oikeus saada tietoa. Lapsella on oikeus toimia yhdistyksissä sekä oikeus lepoon, leikkiin ja virikkeelliseen vapaa-aikaan. (Lapsen oikeuksien sopimus 1989.)

Tässä voidaan miettiä sitä, miten lapsi kokee voivansa vaikuttaa ympäristöönsä esim. koulussa ja miten paljon lapsi on kiinnostunut maailman asioista, lukeeko hän esim. lehtiä. Miten koulu ja vanhemmat tukevat lapsen osallistumista? Onko hänellä mahdollisuus harrastaa sellaisia asioita joita hän itse haluaa? Mikä estää tämän, miksei lapsi halua harrastaa?

Myös perheen yhteinen toiminta voidaan miettiä tässä kohtaa. Onko perheellä yhteisiä kiinnostuksen kohteita ja viettävätkö he yhdessä aikaansa. Nuorille tärkeää ovat yhteiset ateriat, yhteinen aika jolloin ei tehdä mitään, ollaan vaan. (Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit 2011.) Lapsen osallisuutta ja sosiaalista toimintaa tarkastellaan seuraavin kysymyksin:

1. Mitä harrastuksia lapsellasi on? Mitä toivoisit hänen harrastavan? Miten voisit edesauttaa lastasi löytämään harrastuksen?
2. Kenen lapsesi viettää aikaansa? Tunnetko lapsesi ystävät?
3. Kenelle kerrot omista asioistasi? Millainen on lähipiirisi?
4. Mitä teette yhdessä perheenä? Miten vietätte yhteistä aikaa? Kuinka monta kertaa viikossa syötte yhdessä?

4.7 Yhteiskunnan tarjoama tuki ja suojeleminen

Lapsen oikeuksien yleissopimuksen periaatteena on vanhempien ensisijainen vastuu lapsen kasvatuksesta ja kehityksestä. Sopimusvaltiot ovat kuitenkin sitoutuneet tukemaan vanhemmuutta. Sopimuksessa on useita kohtia, joissa valtioita velvoitetaan ryhtymään tehokkaisiin toimenpiteisiin lapsen suojelemiseksi väkivallalta ja huonolta kohtelulta. (Lapsen oikeuksien sopimus 1989.)

Yhteiskunnan tulee puuttua kun, lapseen kohdistuu rikos tai hän itse tekee jotain rikollista. Sopimus velvoittaa seuraamaan, miten nuoria rikoksen tekijöitä kohdellaan ja miten uhriksi joutuneita lapsia ja nuoria autetaan.

Lapsen hyvinvoinnin mittareina voidaan pitää palvelujärjestelmän toimivuutta eli sitä, miten toimii päivähoito ja kuinka nopeasti pääsee lääkäriin.

Tämän kategorian alle kuuluu myös lastensuojelu. Ovatko toimenpiteet oikeanaikaisia ja tilanteeseen nähden oikeanlaisia. (Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit 1989.) Yhteiskunnan tarjoamasta tuesta ja suojelesta keskustellaan seuraavin kysymyksiin:

1. Oletko tyytyväinen lapsesi päivähoitopaikkaan/ koulupaikkaan?
2. Oletko aikaisemmin joutunut tekemisiin lastensuojelun kanssa? Millaisessa tilanteessa?
3. Millaista tukea haluaisit? Missä edellä käydyissä asioissa perhetyöntekijät voisivat olla tukena? Millä keinoin huolenaiheet poistuisivat? Mitä olisit itse valmis tekemään, että huolta olisi vähemmän?

4.8 Työvälineen koekäyttö

Koekäytin työvälinettä kolmella eri henkilöllä ja lisäksi kävin kysymykset läpi Merikratoksen toimitusjohtaja Ilona Lehtisen kanssa.

Koekäyttöön pyytämäni henkilöistä yksi oli pitkäaikainen asiakasperheen äiti, jolla on kokemus käyttämästäni menetelmästä. Hän on vastannut myös aiemmin monitahoarvion kysymyksiin. Hänestä kysymykset olivat hyviä ja esille tuli asioita, joita en ollut perheestä aiemmin tiennyt. Myös työstettävät tavoitteet nousivat selkeästi esille. Hän

kertoi, ettei kysymysten asettelu ollut mitenkään tungetteleva vaan hänen oli helppo vastata niihin.

Seuraava koehenkilö oli lastensuojelun ulkopuolelta, peruserheen isä. Hänkin kertoi, että kysymykset tuntuvat hyviltä. Hänen kanssaan ei juuri keskustelua tullut, koska perheen asiat olivat hyvin, vain muutamassa kohdassa nousi esille asioita, joista keskustelimme pidempään, Hänenkin kanssaan olisin kuitenkin pystynyt asettamaan tavoitteet työlle.

Kolmas koehenkilö oli oman tiimini perhetyöntekijä. Hän kävi kysymykset läpi ja totesi niiden olevan asiallisia. Hänestä oli hyvä, että kysymykset on koottu yhteen ja teemoiteltu.

Koekäytössä huomasin joidenkin kysymysten olevan kovin kömpelöitä ja muutaman kysymyksen olevan täysin turha. Huonoja kysymyksiä hieman muokkasin ja kaksi poistin kokonaan.

Ilona Lehtinen piti kysymyksiä ja jaottelua hyvänä. Hänen toivomuksestaan lisäsin välineeseen eräänlaiset käyttöohjeet. Lisäksi lisättiin arviojana, jolla perheen aikuinen arvioi jokaista osa-aluetta, kun kysymykset on käyty läpi. Myöhemmin esim. lopetusvaiheessa asiakas tekee uuden arvion, jonka perusteella voidaan miettiä, mihin suuntaan ollaan menossa. Janan asteikko on kouluarvosanat.

Työmenetelmä on otettu käyttöön meidän toimistossa ja olen esitellyt sen ohjaavassa ryhmässä Merikratoksen aluetoimistojen vastaaville. Valmiin työn esittelen koko Merikratoksen henkilökunnalle koulutustilaisuudessa toukokuussa 2013. Työvälinettä arvioidaan koko ajan ja sitä voidaan tarvittaessa muokata vastaamaan tarpeita.

5 POHDINTA

Tätä kehittämistyötä tehdessäni olen miettinyt sitä, että en ole ollut keksimässä mitään uutta. Kysymykset, jotka olen koonnut työvälineeseen, olen kysynyt monta kertaa aiemmin. Joissain tilanteissa on hyvä, että työntekijällä on työväline, jonka taakse hän

voi mennä. Epämieltyttävän kysymyksen voi ulkoistaa, voi sanoa, että täällä lukee näin.

Se, miksi halusin tehdä tämän työn, juontuu käytännön työstä. Olen huomannut, että usein jää kysymättä tärkeitä kysymyksiä, koska niiden tarvetta ei näe siinä edessään. Useamman kuin kerran minulle on käynyt, niin että en ole esimerkiksi kysynyt perheeltä alkoholin käytöstä ja kuukausien työn jälkeen tämä asia on paljastunutkin yhdeksi merkittävimmäksi asiaksi. Myös taloudellinen tilanne on asia, jolle annetaan liian vähän painoarvoa. On selvää, ettei perhe pysty panostamaan hyvinvointiinsa, kun jokapäiväinen toimeentulo huolestuttaa.

Alussa totesin, että näköalattomuus omiin mahdollisuuksiin on suurin ongelma perheissä. Haluaisin, että laatimillani kysymyksillä aukeaisi jokin kanava, jota myöten asiakasperheellä olisi mahdollisuus suunnata kohti parempaa tulevaisuutta.

Sosionomikoulutuksen alussa keskustelimme lapsen tarpeista. Ryhmässä oli melko nuoria opiskelijoita ja heitä suututti kun sanoin, että ihmisen perustarpeet eivät ole mihinkään muuttuneet. Heidän mielestään nykyaika asettaa ihmisen tarpeille aivan eri mittasuhteet kuin aiemmin. Minun mielestä ihmisen perustarpeet ovat samat. Lapsi tarvitsee ruokaa, lämpöä ja välittämistä, rakkautta syntyi hän tänään tai oli hän kivi-kauden lapsi.

LÄHTEET

Allard, E. 1976. Hyvinvoinnin ulottuvuuksia. Helsinki: WSOY.

Helminen, J. (toim.) 2006. Elämä koettelee, tuki kannattelee – sosiaali- ja terveysalan työ monimuotoisissa perhesuhteissa. Juva: PS -kustannus.

Hämäläinen, J. & Kurki, L. 1997. Sosiaalipedagogiikka. Porvoo: WSOY.

Hämäläinen, P. 2012. Myönteisyydellä voittaa aina enemmän kuin valittamisella. Keskilaakso-lehti 18.9.2012, s. 6-7.

Kivipelto, M. 2008. Osallistava ja valtaistava arviointi. Johdatus periaatteisiin ja käytäntöihin. Stakesin työpapereita 17/2008. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saatavissa: www.stakes.fi/verkkajulkaisut/tyopaperit/T17-2008-VERKKO.pdf.

Kurki, L. 2000. Sosiokulttuurinen innostaminen. Tampere: Vastapaino.

Kujala, I. 2012. Myönteisyydellä voittaa aina enemmän kuin valittamisella. Pekka Hämäläisen haastattelu. Keskilaakso-lehti. 18.9.2012, s. 6-7.

Laitila, M. 2010. Asiakkaan osallisuus mielenterveys- ja päihdetyössä. fenomenografinen lähestymistapa. Kuopio: Kopijyvä.

Lasten hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit. . Tavoitteena tietoon perustuva lapsipolitiikan johtaminen. Opetus - ja kulttuuriministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä. 2011. Saatavissa: www.minedu.fi/.../Lasten_hyvinvoinnin_kansalliset_indikaattorit.htm.

Lapsen oikeuksien sopimus. UNICEF Suomi. 1989. Saatavissa: www.unicef.fi/lapsen_oikeuksien_sopimus

Makkonen, J. 2010. Nuorten ja nuorten aikuisten elinolojen ja hyvinvoinnin kansalliset indikaattorit. Muistio. Saatavissa: www.minedu.fi/.../nuorten-kansalliset-hyvinvointi-indikaattorit.pdf. (10.9.2012)

Merikratoksen Laatukäsikirja. 2012. www.merikratos.fi/lastensuojelu/.intra
(12.10.2012)

Lastensuojelulaki. 417/ 2007.

Päivärinta E. ja Haverinen R. 2002. Ikäihmisten hoito ja palvelusuunnitelma. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus.

Rönkkö, L. ja Rytönen T. 2010. Monisäikeinen perhetyö. Helsinki: WSOYpro Oy.

Siitonen, J. 1999. Voimaantumisteorian perusteiden hahmottelua. Oulun Yliopisto, väitöskirja.

Sosiaalihuollon asiakaslaki 812/2000.

Sirviö, K. 2006. Lapsiperheiden osallisuus terveyden edistämässä - mukanaolosta vastuunottoon. Asiakastilanteiden arviointia sosiaali- ja terveydenhuollon työntekijöiden ja perheiden näkökulmasta. Kuopio: Kopijyvä.

Tanskanen, I. ja Timonen-Kallio E. (toim.) 2010. Lasten ja nuorten osallisuuden tukeminen lastensuojelutyössä. Tampere: Juves Print Oy

Taskinen, S. 2009. Lastensuojelulaki (417/2007) – Soveltamisopas. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Tikkanen, E. 2001. Tavoitteena voimaantuminen, perheiden ja hoitohenkilökunnan yhteistyösuhde kotona toteutuvassa lastenpsykiatrisessa hoidossa. . Pro gradu-tutkielma .Tampereen yliopisto. Saatavissa:
<http://pre20031103.stm.fi/suomi/pao/op52/op52.pdf>.